

АНОТАЦІЯ

Ірклієнко А.І. Бікамералізм в умовах формування конституційної демократії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» – Інститут законодавства Верховної Ради України, Київ, 2022.

У дисертації досліджено теоретичні і практичні аспекти бікамералізму в умовах формування та розвитку конституційної демократії. Проаналізовано історію становлення бікамералізму у зарубіжній конституційно-правовій практиці та доктрині. Констатовано, що різні моделі двопалатних парламентів пропонувалися з часу проголошення незалежності України у багатьох конституційних проєктах, а проблематика бікамералізму є постійно актуальною у вітчизняній конституційній доктрині. Це дає підстави для твердження про розвиток ідей бікамералізму в умовах формування конституційної демократії в Україні.

Визначено, що основними ознаками, які характеризують загальну представницьку природу та сутність парламенту, є властиві йому: прийняття законів та інших нормативно-правових актів, що мають вищу юридичну силу на всій території держави; затвердження бюджету країни; здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади; участь у реалізації номінаційної функції шляхом формування органів державної влади та призначення посадових осіб держави; ратифікація міжнародних договорів. В умовах бікамералізму вони набувають подвійної легалізації, що забезпечує стабільність конституційної демократії.

Удосконалено характеристику функцій двопалатного парламенту, до яких віднесено – законотворчу (законодавчу), бюджетну, установчу, представницьку, контрольну, номінаційну, міжнародно-правову. Встановлено, що реалізація функції представництва в умовах бікамерального парламенту полягає, по-перше, у здійсненні територіального представництва (частина депутатів повинна бути представниками від адміністративно-територіальних одиниць); по-друге, у здійсненні партійного представництва. Крім того, у низці

зарубіжних країн представницька функція парламенту може мати в своїй основі також і етносоціальне, національно-культурне, професійне тощо підґрунтя.

Охарактеризовано порядок формування та функціонування двопалатних парламентів країн Європейського Союзу – Італії, Федеративної Республіки Німеччина, Швейцарії, Франції, Польщі та їхні повноваження у сфері законотворчості, установчої діяльності, бюджетній сфері та ін.

Констатовано, що розвиток конституційної демократії засвідчив затребуваність двопалатних парламентів федеративними та унітарним країнами. Їх необхідність викликана об'єктивними потребами досягнення балансу інтересів громадянського суспільства і держави та повноважень органів державної влади (дієвості системи стримувань і противаг). Таким чином забезпечується конструктивність взаємодії елементів політичної системи та стабільність її функціонування.

Аргументовано, що в загальному розумінні бікамералізм є складною системою розподілу владних повноважень в державі, основу якої складає організаційний принцип народного представництва. Він знаходить розвиток у виборчих відносинах, структурно-функціональних зв'язках в середині парламенту та у взаємовідносинах з главою держави, суб'єктами виконавчої і судової влади.

Звернуто увагу на те, що бікамеральний парламент (як модель), з одного боку, виконує функцію децентралізації влади, що відображається в основних типах двопалатної структури. А з іншого боку, така будова парламенту забезпечує подвійну легалізацію його рішень та легітимацію його (парламенту) самого як представницького органу. У цьому плані бікамералізм є одним з важливих проявів конституційної демократії.

Представляючи інтереси територій, двопалатний парламент дозволяє більш органічно поєднувати загальнонаціональні інтереси з інтересами окремих регіонів держави. Відмінність між загальнодержавними і місцевими інтересами вона зумовлена приналежністю кожного громадянина до союзу державного і союзу місцевого.

Присутність верхньої палати слугує своєрідним запобіжником від прийняття поспішних рішень нижньою палатою, а також від її спроб перетворити законодавчу діяльність в один із засобів політичної, зокрема, передвиборчої боротьби.

Як особливий тип конституційного праворозуміння запропоновано Концепцію вірності Конституції, основу якої складає непохитна повага до основного закону держави. Реалізація цієї Концепції передбачатиме відстоювання в правотворчій і правозастосовній практиці пріоритету конституційних положень, забезпечення їх стабільності і здійснення належної інтерпретації, неприпустимість довільного розширеного тлумачення конституційних норм із урахуванням політичної кон'юнктури, розвиток інституту конституційної відповідальності.

Наголошено, що реформування Конституції України в контексті запровадження двопалатного парламенту має передбачати чіткі політичні уявлення про шляхи розвитку української державності.

Запровадження бікамералізму в Україні має на меті не лише вдосконалення принципів і порядку формування Верховної Ради України або поліпшення якісного складу депутатського корпусу. Двопалатний парламент повинен змінити механізм державної влади в Україні, оптимізувати існуючу систему стримувань і противаг між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади.

В контексті запровадження в Україні двопалатного парламенту, запропоновано, що парламент має складатися з двох палат - Сенату (верхня палата) та Національних Зборів (нижня палата).

Аргументовано, що верхня палата має формуватися на основі мажоритарної виборчої системи відносної більшості, за якої будь-яка політична партія може висунути свого кандидата до мажоритарного округу, де буде обраний кандидат, або кандидат до верхньої палати може бути самовисуванцем. До її компетенції, поряд із законодавчою діяльністю, необхідно віднести надання згоди на призначення Президентом України керівників незалежних контрольно-наглядових, регуляторних органів та органів зі спеціальною компетенцією,

формування відповідних органів чи призначення посадових осіб (Генерального прокурора, керівника Служби безпеки України, Антимонопольного комітету України, половину складу Ради Національного банку України, суддів Конституційного Суду України, членів Вищої Ради правосуддя, членів Центральної виборчої комісії, національних регуляторних комісій), Національного антикорупційного бюро України, підзвітних Президенту України.

Аргументовано, що формування нижньої палати парламенту в Україні доцільно організувати на основі пропорційної виборчої системи з відкритими виборчими списками. Нижня палата парламенту України має забезпечувати формування Кабінету Міністрів України на основі партійного представництва. За дорученням Президента України політичні сили, що перемогли на виборах до нижньої палати, повинні сформувати Уряд. Коаліція політичних сил у нижній палаті парламенту визначатиме кандидатуру Прем'єр-міністра і персональний склад уряду України, які вносяться одночасно з програмою діяльності уряду на затвердження нижньої палати парламенту. Кандидатура Прем'єр-міністра, персональний склад уряду та програма діяльності уряду затверджується також верхньою палатою парламенту.

Розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо впровадження системи двопалатного парламенту».

Ключові слова: конституціоналізм, парламентаризм, конституційна демократія, народне представництво, бікамералізм, законодавча влада, парламент.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ірклієнко А.І. Особливості реформування українського парламенту. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. №3. С. 22-27.
2. Ірклієнко А.І. Двопалатний парламент в умовах формування конституційної демократії. *Часопис Київського університету права НАН України*. 2020. №1. С 136-139.
3. Ірклієнко А.І. До питання про правову доктрину в українській правовій традиції. *Право України*. 2020. №6. С. 273-282.
4. Ірклієнко А.І. Політико-правовий статус двопалатного парламенту в США та Великій Британії. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 4. Р. 36-40.
5. Ірклієнко А.І. Конституційно-правовий статус двопалатного парламенту Федеративної Республіки Німеччина. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №11. С. 175-178.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Ірклієнко А.І. Актуальні проблеми конституційного правосуддя в Україні: шляхи вирішення. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 24-25 жовтня 2019 року). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 52-54.
7. Ірклієнко А.І. Впровадження системи двопалатного парламенту в Україні. *Адміністративно-правові науки: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали конференції (м. Київ, 28 жовтня 2019 року). Київ 2019. С. 37-41.
8. Ірклієнко А.І. Бікамералізм як невід'ємна частина парламентаризму. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*:

матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 21–22 травня 2020 року). Суми, 2020. С. 70-74.

9. Ірклієнко А.І. Інститут двопалатного парламенту в Україні. *Молодь, освіта, наука духовність*: матеріали XVII всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ 27-28 травня 2020 року). Київ, 2020. С. 302-304.

10. Ірклієнко А.І. Інститут двопалатного парламенту в Україні та світовий досвід його функціонування. *Закарпатські правові читання*: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 29-30 квітня 2020 року). Ужгород, 2020. С. 158-162.